

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Carolin Joonasson

Liikuva aja metafoorid, kus liikujaks on piiritletud ajähik

Bakalaureusetöö

Juhendajad PhD Piia Taremaa ja PhD Ann Veismann

TARTU 2025

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Carolin Joonasson

Lühikokkuvõte

Töös on uuritud liikumisverbe LIIKUVA AJA metafooris eesti keeles. Täpsemalt on vaadatud, milliste liikumisverbidega väljendatakse *sekundite*, *minutite* ja *tundide* liikumist. Selleks viidi läbi korpusuurimus, kasutades eesti keele ühendkorpust 2023 (Koppel jt 2023). Iga uurimusse valitud ajasõna kohta märgendati 100 lauset, kus ajasõna esines subjekti positsioonis koos liikumisverbiga. Lauseid analüüsiti, toetudes Talmy liikumisündmuse käsitlusele (1985, 2000) ning Lakoffi ja Johnsoni metafoorteooriale (1980) ja ka varasemate uurimuste tulemustele (Shinohara 1999, Feist & Duffy 2020, Valenzuela & Castillo 2022, Veismann 2022). Tulemustest selgus, et kõige sagedamini esines kõikide uuritud ajasõnadega liikumisverb *mööduma*. Samuti esines märgatavalt sagedamini kõikide ajasõnadega horisontaalset liikumissuunda väljendavaid liikumisverbe, andes mõista, et aja liikumist kontseptualiseeritakse põhiliselt horisontaalsel ees-taga teljel. Suunaverbe esines sagedamini kui viisiverbe ajasõnadega *minutid* ja *tunnid* (nt *tunnid lähevad*). Ka ajasõnaga *sekundid* oli kasutatud natukene rohkem suunaverbe, kuid viisiverbe esines sekunditega märgatavalt rohkem kui teiste ajahühikute puhul (nt *minutid jooksevad*). Üldiselt võib järeldada, et aja liikumise kirjeldamisel eelistatakse suunaverbe, mis oma loomult tõstavad esile TEE elementi. Liikumise VIISI edastamine LIIKUVA AJA metafoorides ei ole nii oluline.

Võtmesõnad: ajametafoor, LIIKUV AEG, ajasõna, liikumisverb, korpusanalüüs

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Metafooriteooria ja ruumilised ajaväljendid.....	6
1.1. Mõistemetafoorid ruumilistes ajaväljendites	7
1.2. Ruumilised ajaväljendid eesti keeles	8
1.3. Horisontaalne ja vertikaalne telg ajametafoorides.....	9
2. Liikumissündmus ja aja liikumine	11
2.1. Suuna- ja viisiverbid aja liikumises	12
2.1.1. Viisiverbid aja liikumises	12
2.1.2. Suunaverbid aja liikumises	13
2.2. Asendi- ja püsimisverbid aja (mitte)liikumises	14
3. Materjal ja meetod	16
4. Tulemused ja analüüs.....	18
4.1. <i>Sekundid</i>	19
4.2. <i>Minutid</i>	22
4.3. <i>Tunnid</i>	25
4.4. Tulemuste kokkuvõte ja arutelu.....	27
Kokkuvõte.....	30
Kirjandus.....	32
Moving Time metaphors with bounded time words. Abstract	34

Sissejuhatus

Igapäevasest kasutusest võivad eesti keeles tuttavad olla väljendid nagu *tunnid veeresid*, *sekundid venivad* jms, kuid kas on võimalik öelda ka näiteks *minutid langesid*? Siinse töö uurimisobjektiks ongi taolised väljendid ehk teisisõnu LIIKUVA AJA metafoorid, kus liikujaks on piiritletud ajaühik. Täpsemalt vaatan, milliste liikumisverbidega erinevate ajaühikute liikumist väljendatakse. Piiritletud ajaühikute all pean silmas kindla kestusega ajaühikuid, milleks antud töös on *sekund*, *minut* ja *tund*. Kuigi liikuvat aega on võimalik ka väljendada teiste keeleliste vahenditega, tehakse seda tihti just liikumisverbiga (Veismann 2022: 628), mistõttu on liikumisverbid siin töös vaatluse alla võetud.

Üldiselt on LIIKUVA AJA metafoori või ajametafoore laiemalt eesti keeles vähe uuritud. Ann Veismann (2022) on andnud ülevaate eesti ajaväljendite metafoorsusest, uurides mõistemetafoore sõnaga *aeg*. Seejuures mainis Veismann (2022: 635–636), et ainult sõna *aeg* sihtvaldkonna esindajana ei paku täielikku ülevaadet eesti keele ajametafooridest ja lisaks muule piirab ajaühikute olemus võimalike metafooride kasutust. Niisiis peaks piiritletud ajaühikute uurimine andma laiemad teadmised eesti keele liikuva aja metafooridest ning andma ka aimu, kuidas võib liikumisverbide kasutus erineda erinevate ajaühikute puhul.

Töö eesmärk on lähemalt vaadelda, milliste liikumisverbidega erinevate piiritletud ajaühikute liikumist väljendatakse, ja seeläbi teada saada, kuidas piiritletud aeg eesti keeles liigub. Selle põhjal olen püstitanud järgnevad uurimisküsimused:

- 1) millised erinevused on uuritud ajasõnadel liikumisverbide kasutuses;
- 2) mida on näha uuritud ajasõnade puhul suuna- ja viisiverbide kasutuses?

Eesmärgi täitmiseks viin läbi korpusuurimuse, kasutades lausete kogumiseks eesti keele ühendkorpust (Koppel jt 2023). Iga uurimusse valitud ajasõna kohta märgendan 100 metafoorset lauset, kus esineb ajasõna, mille liikumist on väljendatud liikumisverbiga. Seejärel analüüsin saadud andmeid toetudes George Lakoffi ja Mark Johnsoni metafooriteooriale (1980) ning Leonard Talmy liikumissündmuse käsitlusele (ingl *Motion Event Frame*) (1985, 2000) ja varasemalt tehtud uurimustele liikuva aja metafooride kohta (Shinohara 1999, Feist & Duffy 2020, Valenzuela & Castillo 2022, Veismann 2022).

Töö esimeses peatükis annan ülevaate erinevatest mõistemetafooridest, mida kasutatakse aja möödumise väljendamiseks ja kirjeldan lähemalt erinevaid võimalusi selle väljendamiseks eesti keeles. Teises peatükis annan ülevaate liikumissündmuse käsitlusest ja liikumisverbidest aja liikumise väljendamisel. Töö kolmandas peatükis kirjeldan lähemalt meetodit ja neljandas peatükis esitan korpusuurimuse tulemused, analüüsi ja järeldused.

1. Metafooriteooria ja ruumilised ajaväljendid

Aeg on abstraktne mõiste ning Lakoffi ja Johnsoni metafooriteooria (1980: 3–6) järgi on abstraktsete mõistete süsteem meie ajus oma olemuselt metafooriline. See tähendab, et me mõtestame aega metafooride kaudu. Aega kontseptualiseeritakse tihti just ruumis liikumise kaudu, mis tuleneb meie igapäevasest kogemusest ruumis ringi liikudes (Lakoff & Johnson 1999: 139–141, 148–151).

Lakoff ja Johnson toovad (1980) välja kolme tüüpi metafoore: liigendusmetafoorid (ingl *structural metaphors*), suunametafoorid (*orientational metaphors*) ja olemismetafoorid (*ontological metaphors*). Aja mõtestamisega ruumi kaudu on seotud just suunametafoorid ja olemismetafoorid.

Suunametafoorid moodustavad süsteemi, kus mõisted asetsevad üksteise suhtes. Enamus suunametafooridest on seotud ruumilise orientatsiooniga, nt üleval-all, sees-väljas, ees-taga. (Lakoff & Johnson 1980: 14–19) Suunametafoorid niisiis annavad mõistele mingisuguse ruumilise orientatsiooni. Näiteks suunametafoorid TULEVIK ON EES ja MINEVIK ON TAGA moodustavad süsteemi, kus tuleviku ja mineviku mõisted asetsevad üksteise suhtes ees-taga teljel (Lakoff & Johnson 1980: 42–43). Niisiis võime öelda *Eesti keele eksam on mul veel ees*, viidates sellele, et eksam leiab aset tulevikus.

Olemismetafoorid on olulised selle poolest, kuidas me kujutame aega ennast. Need mõtestavad inimkogemust objektide ja ainetena ning põhinevad kogemusel füüsiliste objektidega (Lakoff & Johnson 1980: 25). Lakoff ja Johnson (1980: 25–29) eristavad ka aine- ja entiteedimetafoore. See on oluline osa aja liikumise kontseptualiseerimisest, kuna liikuvat aega on võimalik käsitleda nii aine kui ka entiteedina (Lakoff & Johnson 1999: 141–145). Seda erinevust on näha näiteks liikumisverbide puhul, mida kasutatakse aja liikumise väljendamiseks. Kasutades liikumisverbi *voolama*, mõtestatakse aega kui ainet (tüüpiliselt vesi), kuid liikumisverbi *lendama* puhul, mõtestatakse aega kui entiteeti.

Olemismetafooride alaliik on mahutimetafoorid, mis võimaldavad piiritleda abstraktsemaid mõisteid. Need tulenevad isiklikust kogemusest, et me oleme inimestena eraldatud ülejäänud maailmast enda nahapinnaga ja oleme seega mahutid, millel on sees-väljas orientatsioon. (Lakoff & Johnson 1980: 29–32) Ka aega võib kontseptualiseerida mahutina kõneledes mingisugusest piiritletud ajalisest kestusest (Lakoff & Johnson 1999: 153). Näiteks saab öelda *Ma sisenen uude eluetappi*, mis viitab sellele, et piiritletud ajaline kestus (kindel eluetapp) on mingisugune suurem mahuti, kuhu saab siseneda.

1.1. Mõistemetafoorid ruumilistes ajaväljendites

Aega ruumi kaudu võimaldavad mõtestada erinevad mõistemetafoorid. Mõistemetafoorid ehk kontseptuaalsed metafoorid määravad, kuidas millestki mõeldakse. See omakorda määrab, kuidas käitutakse ja mõtestatakse seda, mida tehakse. Mõistemetafoor on näiteks AEG ON RAHA, mis näitab, et aega saab mõtestada kui ressursi ja seda saab seeläbi kulutada, säästa jne. (Lakoff & Johnson 1980: 3–9) Metafoorid annavad meile aga ainult osalise arusaama mingist mõistest. Kuigi aega saab näiteks kulutada nagu raha, ei saa seda tagasi teenida nagu raha. (Lakoff & Johnson 1980: 10–13)

Lakoff ja Johnson (1999: 137–169) toovad esile kolm mõistemetafoori tüüpi, kõneledes aja kontseptualiseerimisest ruumi kaudu: AJA ORIENTATSIOONI metafoor, LIIKUVA VAATLEJA metafoor ja LIIKUVA AJA metafoor.

AJA ORIENTATSIOONI metafoori järgi on vaatleja asukoht olevikus ning vaatleja on seejuures näoga tuleviku suunas ja seljaga mineviku poole. Selline orientatsioon on tavaline erinevates maailma keeltes. Osades keeltes aga on hoopis minevik ees ja tulevik selja taga, mis tuleneb kogemusest, et juba tehtud tegevuste tulemus on nähtav enda ees. (Lakoff & Johnson 1999: 139–141) Üks selline keel on näiteks aymara keel, kus *nayra* 'silm/ees/nägema' tähistab ka minevikku ja *qhipa* 'taga/selja taga' tähistab tulevikku (Núñez & Sweetser 2006). Lisaks eelmainitud orientatsioonidele on veel võimalik orientatsioon, kus vaatleja asub olevikus, kuid võib vaadata nii tuleviku kui ka mineviku poole (Radden 2004: 233–234).

LIIKUVA VAATLEJA metafooris seisab aeg paigal ning vaatleja liigub selle sees. Iga asukoht vaatleja liikumisteel on ajahetk. Seejuures säilib orientatsioon, kus tulevik on vaatlejast eespool ja minevik tagapool. (Lakoff & Johnson 1999: 145–147) Aeg võib selles metafooris olla mõtestatud nii maastikuna kui ka mahutina ja üks ei välista teist. Kuna aeg on liikumistee maastikul või mahutis, millel vaatleja liigub, siis on sellel sarnaselt teega ulatus, mida saab mõõta – aeg võib olla lühike või pikk. Samamoodi saab ka teisi ruumiväljendeid kasutada ajaväljendites. (Lakoff & Johnson 1999: 145–147, 151–153) Näiteks mingisugune ajaline sündmus (jõulud, projekti tähtaeg jm) võib olla lähedal, möödus, kaugel jne.

LIIKUVA AJA metafooris on liikuvaks objektiks aeg, mitte vaatleja ning vaatleja vaatleb aega. Vaatlejast möödub lõputu liikuvate objektide (aegade) rivi, mis ongi aja liikumine (Lakoff & Johnson 1999: 141–143). Lakoff ja Johnson (1980: 41–42) kirjutavad ees-taga orientatsioonist, mida objektidele omistatakse. Need objektide orientatsioonid võivad keeleti erineda, kuid liikuvate objektide orientatsiooni määrab liikumise suund – see suund, kuhu objektid liiguvad määratakse tavaliselt objekti esiosaks (Lakoff & Johnson 1980: 42). See

tähendab, et liikuvate aegade rivis on aegadel (ehk liikuvatel objektidel) ees-taga orientatsioon ja ajad asuvad sellest tulenevalt üksteise suhtes ees või taga (Lakoff & Johnson 1999: 143). Aega on võimalik LIIKUVA AJA metafooris käsitleda ka aინena (nt vesi), mitte liikuvate objektide rivina. Sellisel juhul kontseptualiseeritakse aega kui liikuvat ainet, mille füüsilise maailma vaste oleks jõgi. (Lakoff & Johnson 1999: 144–145) Tüüpiline metafoor, mille puhul aega kontseptualiseeritakse kui ainet, on *aeg voolab*.

Kevin Ezra Moore on ka kirjutanud metafoorist JÄRJESTUS ON SUHTELINE ASUKOHT TEEL, mille puhul ei ole oluline vaatleja olemasolu, vaid aegade paiknemine üksteise suhtes (Moore 2014: 65–85). Näiteks lauses *Tema hommik algab ehituskontoris, sellele järgnevad tunnid ehitusplatsil* ei esine vaatlejat, mille suhtes aeg liigub – on vaid kirjeldatud kahe aja (ehituskontoris ja ehitusplatsil oldud aja) asetsemist üksteise suhtes.

1.2. Ruumilised ajaväljendid eesti keeles

Eesti keeles on ajametafoore lähemalt uurinud Veismann (2001; 2022). Ta on kirjutanud erinevatest kaassõnadest, verbidest ja muudest keelelistest vahenditest, mida kasutatakse eesti keeles aja kujutamiseks ruumi kaudu.

Eesti keeles on LIIKUVA VAATLEJA metafooris vaatleja näoga orienteeritud tuleviku suunas ja liigub ajas nagu ruumis (Veismann 2022: 627). Seda peegeldab sõnade *taga/tagasi* kasutamine mineviku märkimiseks ja *ees/edasi* kasutamine tuleviku märkimiseks (Veismann 2001: 34–36). Järgnevas lauses on näha, kuidas vaatleja liigub eemale minevikust ja minevik jääb vaatleja taha: *Kui ülikool seljataga, läksin tööle* (Veismann 2001: 34). Seevastu, see et tulevik on eespool, järeldub *esi* kasutamisest tulevikule viidates: *Mis edasi saab, ei tea* (Veismann 2001: 35).

Lisaks on eesti keeles väljendid, mis peegeldavad aja kontseptualiseerimist asukohtadena teel ehk aeg on kui maastik, millel liigutakse. Näiteks *Asuti otsemaid tööle* (Veismann 2001: 37) viitab sellele, et on mingisugune lühem tee asukohta jõudmiseks, mis korreleerub lühema ajaga. Ajale kui asukohale maastikul viitab veel väliskohakäänete kasutamine (Veismann 2022: 625–626). Silmapaistev on väljend *aegamööda*, mis tuleneb väljendist *teed mööda* ja näitab väga otseselt liikumist ajas nagu maastikul (Veismann 2001: 39).

LIIKUVA VAATLEJA metafoor on motiveerinud eesti keeles ka väljendeid, mis viitavad aja kontseptualiseerimisele mahutina (Veismann 2022: 626–627), näiteks *nende päevade sees see juhtub* (Veismann 2001: 39). Kasutusel on nii sisekohakäänded, kaassõnad (*sisse, sees*) kui

ka verbid nagu *mahtuma*, *täitma*. Veel viitavad aja mõistestamisele mahutina väljendid nagu [mingisse] *aega kuuluma*, *ajas liikuma* jm. (Veismann 2022: 626–627)

LIIKUVA AJA metafooris puuduvad eesti keeles viited sellele, et vaatleja oleks orienteeritud kindlas suunas (nagu näoga tuleviku poole). Näiteks liikumisverbid *mööduma* ja *veerema*, mida kasutatakse aja liikumise väljendamiseks, ei näita kuidagi vaatleja orientatsiooni. (Veismann 2001: 25–26) Siiski on näha, et AJA ORIENTATSIOONI metafoor ühildub LIIKUVA AJA metafooriga osades murdelistes väljendites, kus on rõhutatud aja tulemist eestpoolt : *Kas ettetuleval üüil ka peab valve väl'läs olema* (Vil) (Veismann 2001: 27).

Eesti keeles viidatakse tihti minevikule sõnadega, mis on tuletatud tüvest *esi-* ja näitavad seeläbi, et varasemad ajad on liikuvate aegade (objektide) rivis eespool (Veismann 2001: 27). Näiteks *Eelmisel aastal oli soe suvi* (Veismann 2001: 28). Seevastu tulevikule viitamiseks kasutatakse tihti adverbi *pärast* (Veismann 2001: 28), või asuvad hilisemad ajad aegade rivis *järel* (Veismann 2022: 630), nagu *Järgmisel aastal algab uus aastatuhat* (Veismann 2001: 29).

LIIKUVA AJA metafoorides on eesti keeles tihti kasutatud liikumisverbe. Liikumisverbid erinevates ajametafoorides võivad näidata liikumise viisi (*tuhisema*), mitteliikumist (*seisma*) või väljendada neutraalset liikumisviisi (*minema*). (Veismann 2022: 628) Aeg võib liikuda vaatleja suhtes (*mööduma*) (Veismann 2022: 629) või vaatlejast sõltumata (*kulgema*) (Veismann 2022: 635).

Aja järjestikune asetsemine üksteise suhtes peegeldub eesti keeles väljendites nagu *Aasta läheb aasta kannul* (Veismann 2001: 30–31). Huvitav on näide *Tädi oli päev päeva kõrval töö*, mis näitab aja lineaarset järjestust ilma liikumiseta (Veismann 2001: 31). Esile tõuseb veel kaassõna *jooksul* nagu väljendis *aja jooksul*, mis viitab vastupidi aja liikumisele ilma järjestuseta (Veismann 2022: 629). Sellistes väljendites liigub vaatleja koos ajaga (Veismann 2022: 635).

Aja kontseptualiseerimisele aინena viitab eesti keeles näiteks väljend *aeg voolab* (Veismann 2001: 33). Aeg kui aine ei ole agenttiivne liikuja (Veismann 2022: 629), nagu ka voolav vesi ei ole agenttiivne. Seevastu kui aeg *tuleb*, kontseptualiseerime me aega kui agenttiivset liikujat (Veismann 2022: 629).

1.3. Horisontaalne ja vertikaalne telg ajametafoorides

Vaadeldes mõistemetafoore, mida kasutatakse aja kontseptualiseerimiseks, kerkib esile tõik, et aeg asetseb enamasti horisontaalsel ees-tagaga teljel. See võib tuleneda meie isiklikust kogemusest ruumis ringi liikudes – inimesed liiguvad harva külgsuunas ees või mööda vertikaalset

telge (Radden 2004: 228). Sellest hoolimata leidub keeli, kus aja orientatsioon ei ole horisontaalne.

Hiina keeles kontseptualiseeritakse aega tihti vertikaalsel teljel: varasemad ajad (minevik) on “üleva” ning hilisemad ajad (tulevik) on “alla”. Näiteks *xiàyuè* ‘all.kuu’ tähendab ‘järgmisel kuul’. (Yu 1998: 110) Radden (2004: 228) kirjutab, et selline vertikaalne ajatelg on kooskõlas aja mudeliga, mille puhul aega kontseptualiseeritakse kui voolavat ainet (Lakoff & Johnson 1999: 144–145). Ta pakub, et kultuuriliselt oluline Jangtse jõgi võis taolist aja kontseptualiseerimist kinnistada.

Siiski võivad ka Lääne kultuurid kasutada aja kontseptualiseerimiseks vertikaalset telge. Näiteks inglise keeles kasutatakse sõna *up* ‘üleva’, et väljendada mingisuguse aja lähedal olekut või varsti kätte jõudmist, nagu lauses *The new year is coming up* ‘Uus aasta on tulekul/lähedal’. Selle näite puhul erineb aja kontseptualiseerimine aga hiina keele vertikaalsest mudelist, sest väljend *come up* ‘üles tulema’ viitab, et tulevik tõuseb ülesse vaatleja poole. Ka minevik võib minna sarnaselt vaatlejast allapoole, mitte tülles üleva alla vaatleja juurde. Seevastu hiina mudelis liigub aeg sirgjooneliselt üleva alla, mööda vaatlejast, kuid ei ole sellisel kujul vaatlejakeskne. (Radden 2004: 228–229)

Aega ei kontseptualiseerita aga mitte ainult sirgjooneliselt, aeg võib olla ka ringjooneline. See kujund on tavaliselt kasutusel ajatsüklike puhul. (Shinohara 1999: 252–253; Radden 2004: 229) Eesti keeles näiteks tuleb see esile väljendites nagu *uus aastaring*, *pöördeline sajand*, *ööpäevaringselt*.

2. Liikumissündmus ja aja liikumine

Talmy (1985, 2000) liikumissündmuse käsitluse abil saab selgitada, kuidas erinevad keeled väljendavad liikumissündmusi. Liikumissündmuse käsitlus on oluline ka aja liikumise uurimisel ja kirjeldamisel. Muuhulgas aitab see mõista, missugused osad ruumilisest liikumisest laienevad aja liikumisele ja missugused osad ei laiene aja liikumisele.

Liikumissündmus (Talmy 1985, 2000: 25) koosneb erinevatest elementidest. Kesksed elemendid on KUJUND (ingl *figure*) ehk liikuv entiteet ja TAUST (*ground*) ehk referentobjekt, mille suhtes kujund liigub või paikneb. Nii liikumist kui ka asetsemist väljendab LIIKUMISE (*motion*) element. Asetsemist väljendatakse asendiverbidega nagu *seisma*. Lisaks on liikumisel mingisugune TEE (*path*) ehk liikumise suund või trajektoor.

Peale nende kesksete elementide esineb veel PÕHJUSE (*cause*) element ehk olukord, mis põhjustas liikumise ja VIISI (*manner*) element ehk kujundi liikumisviis. Need kaks elementi on tihti seotud välise kaassündmusega, mis esineb lisaks põhilisele liikumissündmusele. (Talmy 1985, 2000: 26) Näiteks lauses *The pencil **blew** off the table* (Talmy 2000: 26) 'Pliiats lendas laua pealt maha' on verbis *blow* 'lendama' näha lisaks LIIKUMISELE ka PÕHJUS, sest pliiats ise ei saa laua pealt maha lennata – midagi pidi selle põhjustama.

Talmy (1985, 2000) kirjeldab kahte põhilist keelterühma selle põhjal, kuidas keeles tüüpiliselt liikumissündmusi väljendatakse: satelliidikeeled (ingl *satellite-framed languages*) ja verbikeeled (*verb-framed languages*). Satelliidikeeltes on TEE tihti väljendatud verbist väljaspool nn satelliidis. Sellest tulenevalt kasutavad satelliidikeelte kõnelejad liikumissündmuste kirjeldamisel sagedamini viisiverbe ehk verbe, milles sisaldub info VIISI kohta. Satelliidikeelte hulka kuuluvad näiteks germaani keeled ja soome-ugri keeled (Talmy 2000: 27), sealhulgas eesti keel, kus satelliitideks on enamasti abimäärsõnad (Pajusalu jt 2013). Järgnev lause illustreerib (tüüpilist) liikumissündmuse väljendamist satelliidikeeltes: *Ta jooksis metsast välja, sest karu ajas teda taga*. Pealauses on näha satelliidi *välja* kasutust TEE näitamiseks ja viisiverbi *jooksma*, millega väljendatakse liikumise VIISI.

Verbikeeltes on TEE väljendatud aga verbis endas ning verbikeelte kõnelejad eelistavad sellest tulenevalt suunaverbe ehk verbe, milles sisaldub info TEE kohta (Talmy 1985, 2000). Verbikeelte hulka kuuluvad näiteks jaapani keel ja romaani keeled. VIIS võib olla verbikeeltes väljendatud eraldiseisva üksusena (tihti määrus või tegusõna käändeline vorm), kuid paljudes verbikeeltes jäetakse see üldse välja, kuna selle lisamine eraldiseisva üksusena võib tunduda kohmakas. (Talmy 2000: 49) Järgnevas hispaaniakeelses lauses on näha tüüpilist liikumissündmuse väljendamist verbikeeltes, kus suunaverbi *salir* 'väljuma' on kodeeritud

TEE: *Salgo del bosque porque un oso me persigue* ‘Väljun metsast, sest karu ajab mind taga’. VIISI saab näiteks väljendada, lisades lausesse sõna *corriendo* ‘joostes’ (*Salgo corriendo del bosque... ‘Väljun joostes metsast...’*).

2.1. Suuna- ja viisiverbid aja liikumises

Suuna- ja viisiverbid ei pruugi aja liikumise kirjeldamisel olla kasutusel samamoodi nagu ruumilise liikumise kirjeldamisel. See tuleneb sellest, et kõik osad ruumilisest liikumisest ei pruugi laieneda aja liikumisele.

Suuna- ja viisiverbe aja liikumise kirjeldamisel on uurinud Michele I. Feist ja Sarah E. Duffy (2020). Nad uurisid võrdlevalt viisiverbide ja suunaverbide kasutust inglise keeles (satelliidikeel) ja hispaania keeles (verbikeel). Vaatluse alla võeti kümme kõige sagedasemat suunaverbi ja kümme kõige sagedasemat viisiverbi mõlemas keeles (kokku 40 liikumisverbi), mille kasutamist uuriti aja liikumist väljendavates lausetes. Selgus, et aja liikumise kirjeldamisel eelistavad mõlemad keeled suunaverbe. See võib viidata, et mingid ruumilise liikumise osad, mis väljenduvad viisiverbides, ei laiene aja liikumisele.

Viisi- ja suunaverbidel võivad aja liikumise väljendamisel olla ka erinevad funktsioonid. Javier Valenzuela ja Rosa Illán Castillo (2022: 22, 27) kirjutavad, et viisiverbe kasutatakse eelkõige edastamiseks enda sisemist taju aja möödumisest, suunaverbe seevastu kasutatakse, et märkida aja möödumist ennast. See tähendab, et viisiverbidel on oluline roll aja liikumise kontseptualiseerimisel, kuigi need peegeldavad ka osi ruumilisest liikumisest, mis ei pruugi laieneda aja liikumisele.

2.1.1. Viisiverbid aja liikumises

Aja liikumise väljendamiseks kasutatakse mitmeid viisiverbe. Kõik viisiverbid ei pruugi aga olla sobivad aja liikumise väljendamiseks, sest need sisaldavad osasid ruumilisest liikumisest, mis ei laiene aja liikumisele.

Kuna LIIKUVA AJA metafooris peaks liikujaks olema aeg, siis ei saa kasutada viisiverbe, mis semantiliselt eeldavad muu KUJUNDI kui aja liikumist (Shinohara 1999: 254) (nt *sadama*). Shinohara (1999: 254) toob eraldi välja ka, et viisiverb ei saa viidata rohkem kui ühele entiteedile ehk verbi endasse ei saa olla sisse kodeeritud rohkem kui ühe entiteedi liikumine. Näitena esitab ta ingliskeelse viisiverbi *troop* ‘[*salgana*] *marssima*’.

Veel kirjutab Shinohara (1999: 252), et liikumise kirjeldamiseks ei saa kasutada viisiverbe, mis viitavad heli tekitamisele (nt *kõlisema*, *ragisema*). Lisaks ei pruugi aja liikumise

väljendamiseks sobida viisiverbid, mis viitavad instrumendi kasutamisele (nt *sõitma*, *suustama*). Samas leidsid Valenzuela ja Castillo (2022: 28), et näiteks viisiverb *drive* ‘sõitma’ esineb inglise keeles aja liikumisele viidates. Samuti leidub inglise keeles näiteid nagu *sail* ‘triivima’ (Valenzuela & Castillo 2022: 31), mis viitab ka instrumendi kasutamisele.

Aja liikumise kirjeldamiseks sobivad hästi aga viisiverbid, mis viitavad üpris kiirele või aeglasele liikumisele (Shinohara 1999: 251). Valenzuela ja Castillo (2022: 28–30) toovad inglise keelest välja järgnevaid kiirele liikumisele viitavaid viisiverbe, mida kasutatakse aja liikumise väljendamiseks: *rush* ‘kiirustama’, *march* ‘marssima’, *slip* ‘lipsama’. Aeglasele liikumisele viitavad näiteks *limp* ‘lonkama’, *creep* ‘hiilima’ ja *crawl* ‘roomama’. *Slip* ‘lipsama’ kannab lisaks kiire liikumise väljendamisele veel lisatähendust kontrollimatust olukorrast. *Creep* ‘hiilima’ näitab aga lisaks aeglasele liikumisele ka märkamatu liikumist. (Valenzuela & Castillo 2022: 29–30)

Shinohara (1999: 251) sõnul sobivad märkamatu liikumisele viitavad viisiverbid samuti aja liikumise kirjeldamiseks. Veel sobivad viisiverbid, mis viitavad ühtlasele liikumisele (*libisema*, *voolama*) või rütmilisele liikumisele (*sammuma*).

TEE elemendi kohta kirjutab Shinohara (1999: 252), et TEE on tavaliselt piiratud sirgjoonele või ringikujulisele rajale, seejuures on ringjooneline tee kasutusel ajatsüklite puhul (nagu *aasta*). Valenzuela ja Castillo (2022: 30–31) leidsid veel ringjoonelise liikumise kohta, et seda kasutatakse ka viidates mingisugusele põhisündmusele. Näiteks lauses *My whole year revolves around San Diego COMIC-CON* (Valenzuela & Castillo 2022: 31) ‘Kogu mu aasta **keerleb** San Diego COMIC-CONi ümber’ on kirjeldatud aja liikumist ümber põhisündmuse, milleks on COMIC-CON.

2.1.2. Suunaverbid aja liikumises

Suunaverbid on aja liikumise väljendamisel sagedased (Feist & Duffy 2020), mis viitab, et suunaverbide puhul on ruumilise liikumise osad lihtsamini üle kantavad aja liikumisele.

Tihti kasutatakse suunaverbe vajadusest lihtsalt märkida aja möödumist, nagu on näha lauses *As the years moved on, Led Zeppelin continued to soar* (Valenzuela & Castillo 2022: 22) ‘Aastate edasi **liikudes** jätkas Led Zeppelin tõusu kõrgustesse’. Kasutusel on veel suunaverbid, mis näitavad sihtkohta jõudmist (*saabuma*) ja sihtkoha poole liikumist (*lähenema*, *tulema*). Sihtkohta liikumise verbid võivad kanda ka lisatähendust ajaperioodi kui mahuti kontseptualiseerimisest (*sisenema*). Samuti nagu on kasutusel sihtkohta näitavad suunaverbid, on kasutusel ka lähtekohale viitavad suunaverbid (*lahkuma*). (Valenzuela & Castillo 2022: 22)

Suunaverbid võivad viidata ka vertikaalsele liikumisele. Valenzuela ja Castillo (2022: 25) leidsid, et inglise keeles on sellised suunaverbid eelkõige kasutusel koos ajasõnaga *päev*, mis on tõenäoliselt seotud sellega, et päikesetõusu- ja loojangu näol on tegemist vertikaalse liikumisega. Näiteks *Another dark day falls on the city of light* (Valenzuela & Castillo 2022: 25) ‘Järjekordne tume päev **langeb** valguse linnale’. Vertikaalne telg on aga laiemalt kasutusel näiteks hiina keeles (Yu 1998: 110) ning jaapani keeles kasutatakse seda pikemate ajaperioodide märkimiseks nagu sajandid (Shinohara 1999: 253–254).

TEE koha pealt toovad Valenzuela ja Castillo (2022: 26) välja ka suunaverbi *line* ‘rivistama’, mis viitab aja sirgjoonelisele liikumisele. Ei ole aga selge, kas TEED kontseptualiseeritakse suunaverbide puhul ainult sirgjooneliselt, nagu Shinohara (1999: 252) tõi välja viisiverbide puhul.

KUJUNDIGA seoses toovad Valenzuela ja Castillo (2022: 25) inglise keele põhjal esile suunaverbi *follow* ‘järgnema’, mis viitab kahele koos liikuva ajale (KUJUNDILE). Näiteks lauses [...] *is it a coincidence that national coffee day follows national drink beer day?* (Valenzuela ja Castillo 2022: 25) ‘[...] kas see on kokkusattumus, et rahvusvaheline kohvipäev järgneb rahvusvahelisele õllejoomise päevale?’ on näha kahte aega: kohvipäev ja õllejoomise päev.

Huvitav on ka inglise keeles ajametafoorides esinev suunaverb *carry* ‘kandma’, millesse on kodeeritud see, et ajaga (KUJUNDIGA) käib kaasas veel midagi muud ehk koos liiguvad aeg ja midagi veel. See on kasutusel kõneledes ajaperioodidest, millega kaasneb mingisugune emotsionaalne tähendus. (Valenzuela ja Castillo 2022: 22). Näiteks lauses *I think Valentine’s Day carries a lot of pressure, for a lot of people* (Valenzuela ja Castillo 2022: 22) ‘Ma arvan, et valentinipäev **kannab** paljude inimeste jaoks palju pinget’ on näha kindel päev, millega koos käib emotsionaalne tähendus.

2.2. Asendi- ja püsimisverbid aja (mitte)liikumises

Asendiverbid on liikumisverbide alla kuuluvad verbid, mis väljendavad mingisugust asetsemist (Talmy 2000: 25). Sellised verbid on näiteks *seisma* ja *lamama*. Aja liikumise väljendamine puhul tähistaksid taolised verbid aja tajumist püsivana, nt aeg *seisab*.

Ajametafooride kontekstis pole asendi- ja püsimisverbide kohta palju infot. Veismann (2022: 628) on eesti keele ajametafooride puhul põgusalt maininud *seisma*-verbi. Ilona Tragel ja Jane Klavan (2021) on aga lähemalt uurinud eesti keeles *jääma*-verbi, millel on eesti keeles vastandlikult nii muutumise kui ka püsimise tähendus. Nende läbiviidud katsest selgus, et verbi

jääma tähenduses on olulisel kohal just potentsiaalse muutuse puudumine ehk püsimine. *Jäämise* aega kujutati katseisikute poolt minevikulisuse kaudu. Trageli ja Klavani katsetulemuste põhjal võib eeldada, et aja väljendamisel ruumiliselt, kasutades verbi *jääma*, on sellel samuti mingisugune minevikuline tähendus, kus aeg jääb minevikku püsivana.

3. Materjal ja meetod

Uurimismaterjali kogusin eesti keele ühendkorpusest 2023 (Koppel jt 2023) Sketch Engine'i (Kilgarriff jt 2014) vahendusel, kasutades konkordantsitööriista. Vajalike lausete välja sorteerimiseks teostasin lihtotsingu. Otsustasin lihtotsingu kasuks, sest regulaaravaldiste kasutamine otsingu tegemisel ei andnud paremaid tulemusi vajalike lausete välja sorteerimisel. Uurimuse piiramiseks otsisin ainult uurimusse valitud ajasõnade mitmuse nimetava vorme (*sekundid, minutid, tunnid*).

Otsinguga leitud tulemustest võtsin iga ajasõna jaoks juhuvaliku ja kaasasin andmestikku esimesed 100 sobivat lauset iga ajasõna kohta ehk kokku sain analüüsimiseks 300 lauset kolme ajasõna peale. Sobivateks lauseteks olid laused, kus esines ajasõna subjekti positsioonis ja liikumisverb. Valimist jäid välja laused, milles esines trükiviga või muu viga ajasõna puhul, kus oli aru saada, et ei olnud tegelikult mõeldud mitmuse nimetava vormi (nt oli mõeldud ainsuse osastava vormi (*sekundit*), kuid oli kirjutatud mitmuse nimetava vorm (*sekundid*)). Lisaks jäid välja kõik muud üksused, mis ei moodustanud lauset.

Materjali otsustasin kaasata ka asendi- ja püsimisverbid. Töö käigus aga selgus, et materjalis esines ainult püsimisverb *jääma*. Selguse mõttes tahtsin siiski mainida nimetuses ka 'asendit', kuna töö kontekstis on oluline just asetsemine. Sisse jätsin ka ühendverbid (*mööda minema*) ja ahelverbid (*jooksma hakkama*).

Laused märgendasin nelja tunnuse suhtes: verb, ühendverb/ahelverb, verbitüüp, liikumissuund. Esimene tunnus, *verb*, märgib lauses esinenud verbi *ma*-tegevusnime. Teise tunnuse *ühendverb/ahelverb* puhul märkisin, kas tegemist on ühendverbi või ahelverbiga. Viimaks märkisin liikumisverbi semantilised omadused, milleks olid verbitüüp ning liikumissuund. Semantiliste omaduste märgendamisel lähtusin Beth Levini (1993) ingliskeelsete verbide klassifikatsioonist, Piia Taremaa doktoritööst (2017) ja vajadusel konsulteerisin ka EKI ühendsõnastikku (2025).

Tunnusel *verbitüüp* oli sellest tulenevalt neli väärtust: suunaverb (*mööduma*), viisiverb (*kõndima*), neutraalne verb (*liikuma*), asendi- ja püsimisverb (*seisma*). Liikumisverbid *tulema* ja *minema* märkisin vastavalt Taremaa doktoritööle (2017: 116) ja Levini (1993: 263) klassifikatsioonile suunaverbideks, kuigi neid on võimalik käsitleda ka neutraalsete verbidena.

Tunnusel *liikumissuund* oli samuti neli võimalikku väärtust: vertikaalne (*langema*), horisontaalne (*käima*), horisontaalne/vertikaalne (*voolama*) ja paigal (*lamama*). Väärtus horisontaalne/vertikaalne tähistab liikumisverbe, mis võivad sisaldada mõlemat

liikumissuunda. Paigal tähistab asendi- ja püsimisverbe ehk verbe, mis viitavad potentsiaalse liikumise puudumisele.

Märgendatud materjali analüüsis kasutasin nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset meetodit. Kõikide ajasõnade kohta esitasin materjalis esinenud liikumisverbide sagedusdistributsiooni. Lisaks vaatasin sagedusdistributsiooni erinevate verbitüüpide ja liikumissuundade puhul. Andmete kvalitatiivses analüüsis uurisin lähemalt lauseid, milles erinevad liikumisverbid esinesid. Analüüsisin nii esinemiskonteksti kui ka sisu, mida taheti erinevate liikumisverbidega edasi anda. Kvalitatiivse analüüsi ja järelduste tegemisel toetusin metafooriteooriale (Lakoff & Johnson 1980), liikumissündmuse käsitlesele (Talmy 1985, 2000) ning varasematele uurimustele (Shinohara 1999, Feist & Duffy 2020, Valenzuela & Castillo 2022, Veismann 2022).

4. Tulemused ja analüüs

Kokku esines 300 uuritud lause peale 34 erinevat liikumisverbi (sealhulgas ka ahelverbid ja ühendverbid) (tabel 1). Nendest 14 olid suunaverbid (suund), 18 viisiverbid (viis), üks neutraalne verb (neutr) ning üks asendi- ja püsimisverb (asend). Horisontaalselt liikumissuunda (hor) märkisid nendest 25 liikumisverbi, vertikaalset liikumissuunda (vert) üks verb ja horisontaalset/vertikaalset liikumissuunda (hor/vert) seitse liikumisverbi. Paigalolekut (paig) näitas ainult üks verb.

Kõikide ajasõnade peale kokku oli kõige sagedamini esinev liikumisverb *mööduma*, mida esines 132 korda. Sageduselt teine liikumisverb kõikide ajasõnade peale oli *minema*, kuid seda oli märgatavalt vähem kui liikumisverbi *mööduma*, esinedes kokku 34 korda.

Sekundite puhul esines sagedamini ka liikumisverbi *jooksma* ja minutitega liikumisverbi *kulgema*. Sekundite ja minutite puhul on näha sagedasemas kasutuses veel liikumisverb *venima*, mida tundide puhul esines väga vähe. Tundide puhul esines aga rohkem verbi *lendama*, mida ajasõnaga *sekundid* ei esinenud üldse ning ajasõnaga *minutid* esines vaid üks kord.

Ühendverbidest olid kõikide ajaühikute puhul sagedasemad *mööda minema* ja *kätte jõudma*, kuid ühendverbe esines üldiselt vähe. Kõige rohkem esines ühendverbe sõnaga *mööda*. Ahelverbidest esinesid vaid ühendid faasiverbiga *hakkama*, ka neid oli väga vähe.

Tabel 1. Kõik materjalis esinenud liikumisverbid ja nende semantiline märgendus ajasõnade lõikes.

Verb	Tüüp	Suund	Ajasõna			Kokku
			<i>Sekundid</i>	<i>Minutid</i>	<i>Tunnid</i>	
<i>mööduma</i>	suund	hor	27	46	59	132
<i>minema</i>	suund	hor	14	10	10	34
<i>jooksma</i>	viis	hor	23	4	-	27
<i>venima</i>	viis	hor/vert	11	11	3	25
<i>kulgema</i>	suund	hor	1	10	-	11
<i>lendama</i>	viis	hor	-	1	9	10
<i>tulema</i>	suund	hor	5	3	1	9
<i>jääma</i>	asend	paig	5	-	-	5
<i>järgnema</i>	suund	hor	-	1	4	5
<i>kätte jõudma</i>	suund	hor	1	2	2	5
<i>mööda minema</i>	suund	hor	1	1	2	4
<i>käima</i>	viis	hor	1	2	-	3
<i>liikuma</i>	neutr	hor/vert	1	1	1	3
<i>voolama</i>	viis	hor/vert	1	1	1	3

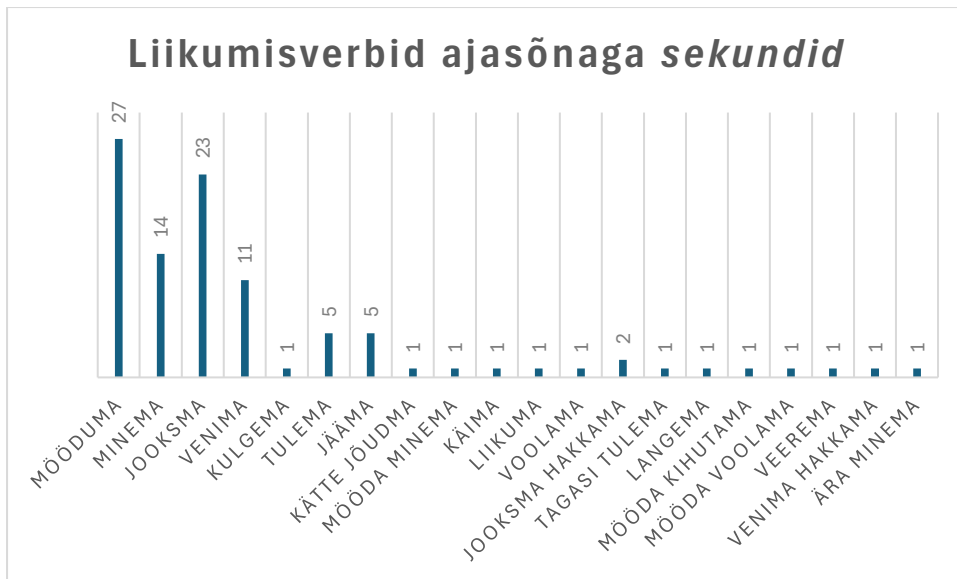
<i>jooksma hakkama</i>	viis	hor	2	-	-	2
<i>tagasi tulema</i>	suund	hor	1	1	-	2
<i>edasi minema</i>	suund	hor	-	1	1	2
<i>minema hakkama</i>	suund	hor	-	1	-	1
<i>kaasa rändama</i>	viis	hor/vert	-	-	1	1
<i>kiirustama</i>	viis	hor	-	1	-	1
<i>kõndima</i>	viis	hor	-	-	1	1
<i>langema</i>	suund	vert	1	-	-	1
<i>lippama</i>	viis	hor	-	1	-	1
<i>lähenema hakkama</i>	suun	hor	-	-	1	1
<i>mööda jõudma</i>	suund	hor	-	-	1	1
<i>mööda kihutama</i>	viis	hor	1	-	-	1
<i>mööda lipsama</i>	viis	hor	-	-	1	1
<i>mööda veerema</i>	viis	hor	-	1	-	1
<i>mööda voolama</i>	viis	hor/vert	1	-	-	1
<i>nirisema</i>	viis	hor/vert	-	-	1	1
<i>roomama</i>	viis	hor	-	1	-	1
<i>veerema</i>	viis	hor	1	-	-	1
<i>venima hakkama</i>	viis	hor/vert	1	-	-	1
<i>ära minema</i>	suund	hor	1	-	-	1

4.1. Sekundid

Kokku esines ajasõnaga *sekundid* 20 erinevat liikumisverbi (joonis 1). 100 lause peale esines kõige sagedamini liikumisverbi *mööduma* (27) ja *jooksma* (25), sealhulgas kaks korda ahelverbi *jooksma hakkama*. Veel esines verb *minema* 16 korda, millest kaks olid ühendverbid (*mööda minema*, *ära minema*) ja *venima* 12 korda, sealhulgas üks kord ahelverbina *venima hakkama*.

Kuus korda esines liikumisverb *tulema*, üks kord nendest ühendverbina *tagasi tulema*. Verb *jääma* esines viis korda. Ülejäänud liikumisverbe esines üksikutena: *kulgema* (1), *käima* (1), *kätte jõudma* (1), *langema* (1), *liikuma* (1), *mööda kihutama* (1), *veerema* (1) ja *voolama* (2), üks nendest ühendverbina *mööda voolama*.

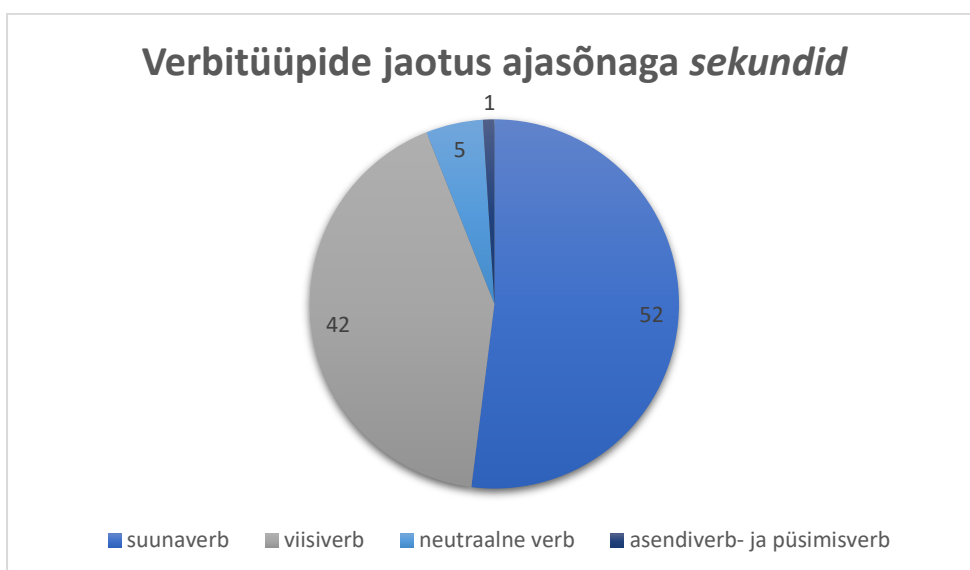
Ahelverbe esines ajasõnaga *sekundid* kaks erinevat, kokku kolmel erineval korral (*venima hakkama* (1), *jooksma hakkama* (2)). Ühendverbe esines kuus tükki, igäüks ühel korral: *mööda voolama*, *kätte jõudma*, *mööda minema*, *mööda kihutama*, *tagasi tulema*, *ära minema*.

Joonis 1. Liikumisverbid ajasõnaga *sekundid* kogu materjali sagedusarvestuse järjestuses.

Liikumisverbide tüübid jaotusid 100 lause peale sageduselt järgmiselt: suunaverbe esines kokku 52-l korral, viisiverbe esines 42 korda, asendi-ja püsimisverbi esines viis korda ning neutraalset verbi esines ainult ühel korral (joonis 2).

Liikumissuund oli põhiliselt horisontaalne – sellist liikumissuunda väljendavaid verbe esines 78 korda. Horisontaalset/vertikaalset liikumissuuda esines kokku 15 korral, ainult vertikaalset liikumissuunda märkivat verbi esines üks kord. Paigalolekut märkivat verbi esines viiel korral.

Joonis 2. Verbitüüpide esinemissagedus ajasõnaga *sekundid*.

Kõige rohkem esinenud liikumisverbi *mööduma* kasutati ajasõnaga *sekundid* enamasti lausetes, mis väljendasid lihtsalt aja möödumist vaateleja suhtes, kinnistamata sellele mingit sisemist taju (näide 1). Esines siiski paar lauset, kus määrustega oli edasi antud taju mööduvatest sekunditest (näide 2). Lihtsalt aja möödumise väljendamiseks oli kasutatud ka suunaverbi *minema*.

- (1) Sekundid **möödusid**, siis aga astus mees vastumeelselt õlgu kehitades nendest mööda koridori tagasi.
- (2) Ja kui igavikuna tunduvad sekundid **möödusid**, sülitas ta pori suust välja ja röögatas: "Nüüd!" ning nad ronisid kraatri teisest servast üles ja sattusid mürgitatud tuule kätte.

Huvitav oli verbi *minema* kasutamine viidates (spordi)võistlustel kaotatud sekunditele, mille puhul ei tõdetud sekundite möödumist, vaid neile kinnitati kindel asukoht, kuhu nad läksid (näide 3). Suunaverbi *tulema* puhul on näha sarnast kasutust (näide 4). Asukohale viitamist ei esinenud nende verbidega aga nii palju muus kontekstis.

- (3) „Kardan, et sinna **läksid** päris head sekundid,“ rääkis viienda koha saanud Mae.
- (4) Esimesed kaotatud sekundid minu sõidus **tulid** teel 7. punkti, kui ei suutnud korralikult ette lugeda ja jäin kõva kattega teele enne punkti umbes 10. sek.

Ajasõnaga *sekundid* sagedasti esinenud viisiverb *jooksma* oli peaaegu alati kasutusel viidates sekundite mõõdetavale möödumisele. Seda kasutati palju võistluste kontekstis (näide 5) ja viidates ka sekundite nähtavale möödumisele erinevatel ekraanidel (näide 6). Sama viidet sekundite mõõdetavale möödumisele oli näha ka ahelverbi *jooksma hakkama* kasutuse puhul, kuid kuna *hakkama* on sündmuse algust väljendav verb, oli lisaks näha viidet konkreetsele alguspunktile, alates millest sekundid *jooksma hakkasid* (näide 7).

- (5) Mängule lisati neli minutit ja kui viimased sekundid **jooksid** siis tekkis meil võimalus!
- (6) Võrguleheküljel **jooksid** sekundid, kui kaua külastaja seal on viibinud.
- (7) Neljas ring läks nii raskeks, aga viimasel ringil tuli haamer ja sekundid **hakkasid** ainult **jooksma**, kaotust järjest kogunes.

Viisiverbidest veel sagedasemalt esinenud *venima* oli kasutusel, et väljendada taju sekundite aeglasest möödumisest (näide 8). Lisaks oli näha

- (8) Sekundid **venisid** piinava aeglusega minutiteks ja minutitest said nii umbes saja aasta möödudes tunnid.

Ühendverbi *tagasi tulema* puhul oli huvitav selle kasutus omandile/omatavale ressursile viitamise kontekstis (näide 9). Lisaks on näha viide omandi ehk sekundite tagasi teenimisele/võtmisele. See on huvitav, sest aega ressursina kontseptualiseerides, ei laiene sellele tavaliselt see osa allikvaldkonnast (Lakoff & Johnson 1980: 10–13).

- (9) „Esimesel katsel ära antud sekundid **tulid** hiljem keeruliselt **tagasi**,“ tunnistas Tänäk.

Sekunditega esines ka asendi-ja püsimisverb *jääma*, mis viitas kõneleja eemaldumisele sekunditest, kuid mitte neid tahtlikult kuhugi jättes (näide 10). Pigem jäid sekundid ise, agentselt, püsima kuhugi asukohta.

- (10) „Sinna need vajalikud sekundid **jäid**,“ võttis Aigar Leok võistlusnädalavahetuse kokku.

Lisaks esines sekunditega kogu materjalis ainus vertikaalsele liikumissuunale viitav liikumisverb *langema* (näide 11). Näide on seda erandlikum, et lauses esineb sekundite liikumine võrdlusena.

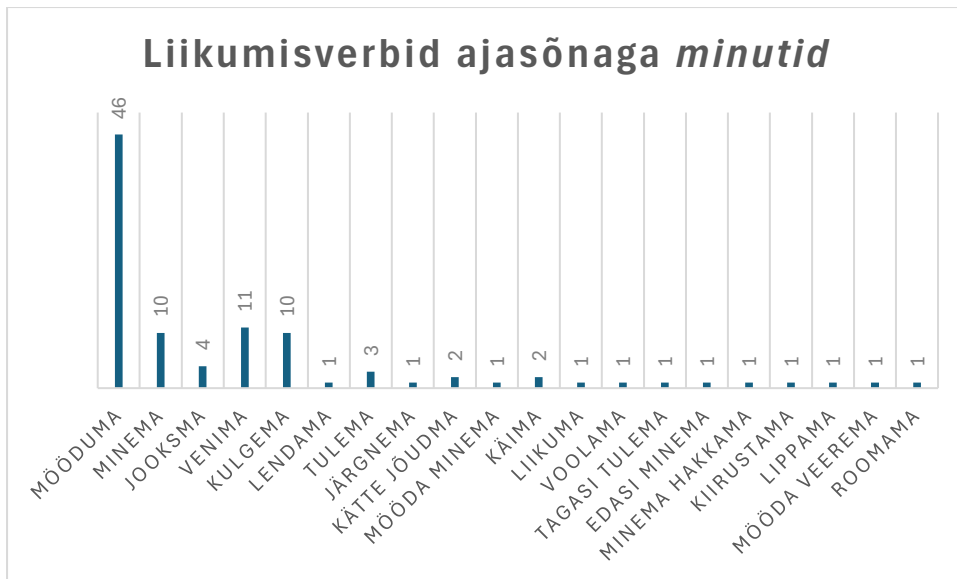
- (11) Nii palju küsimusi ja ei ühtegi vastust, kusjuures sekundid aina **langesid** nagu varisevad kivid lossimüürist.

4.2. Minutid

Ajasõnaga *minutid* esines samuti kokku 20 erinevat liikumisverbi (joonis 3). 100 lause peale esines kõige sagedamini ajasõnaga *minutid* liikumisverbi *mööduma* (46). Kolmeteist korda esines *minema*, nendest üks kord ahelverbina (*minema hakkama*) ja kaks korda ühendverbina (*mööda minema*, *edasi minema*). 11 korda esines liikumisverbi *venima*. Veel esines liikumisverb *kulgema* (10).

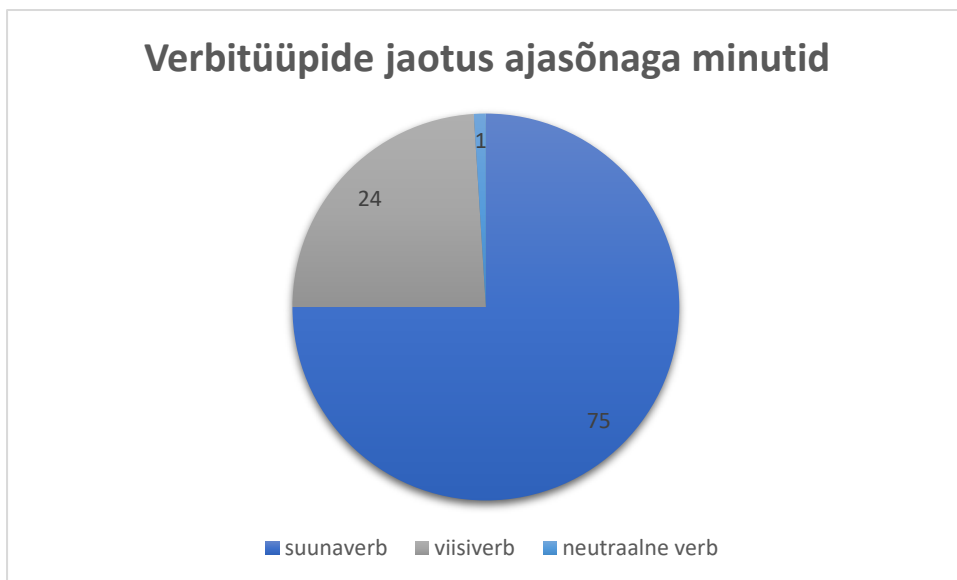
Neli korda esines nii liikumisverbi *jooksma* kui ka *tulema*, viimase puhul sealhulgas üks ühendverb *tagasi tulema*. Üksikutena esines järgmisi liikumisverbe: *järgnema* (1), *kiirustama* (1), *käima* (2), *kätte jõudma* (2), *lendama* (1), *liikuma* (1), *lippama* (1), *mööda veerema* (1), *roomama* (1), *voolama* (1).

Ahelverbe esines ajasõnaga *minutid* ainult üks (*minema hakkama*). Ühendverbe esines viis erinevat, kokku kuuel korral: *kätte jõudma* (2), *tagasi tulema*, *mööda veerema*, *mööda minema*, *edasi minema*.

Joonis 3. Liikumisverbid ajasõnaga *minutid* kogu materjali sagedusarvestuse järjestuses.

Liikumistüüpide jaotus 100 lause peale oli järgmine: suunaverbe esines kokku 75 korda ja viisiverbe 24 korda, neutraalset verbi esines üks kord (joonis 4). Horisontaalse liikumissuunaga verbe esines 87 korda, 13 liikumisverbi olid horisontaalse/vertikaalse liikumissuunaga.

Joonis 4. Verbitüüpide esinemissagedus ajasõnaga *minutid*.

Liikumisverb *mööduma* esines ajasõnaga *minutid* enamasti lausetes, milles väljendati lihtsalt minutite möödumist vaateleja suhtes (näide 12). Ka *minema* oli kasutusel lihtsalt minutite möödumise väljendamiseks. Ahelverbi *minema hakkama* puhul oli näha aga mingile

tuleviku ajale (sihtkohale) viitamist, mille poole minutid liikusid (näide 13). Ka ühendverbi *kätte jõudma* oli kasutatud viitamaks sihtkohale, kuid sihtkohaks oli vaatleja asukoht, mitte aeg tulevikus (näide 14).

- (12) Siis mingised minutid **möödusid** (neid oli suhteliselt vähe), kui täna väga ilusa mängu teinud Guti jagas keskelt söödu paremasse äärde, kus palli ootas Robben.
- (13) Tegelesin just klientidega ning mida rohkem minutid selle saatusliku aja peale minema hakkasid seda halvemni ennast tundma hakkasin.
- (14) Eile pärastlõunal **jõudsid** Helena-Reet Ennetil **kätte** elu ühed tähtsamad minutid – ultraheliuuring lubas tulevase ilmakodaniku sugu näidata.

Suunaverbi *tulema* kasutuses on jällegi näha lähtekohale viitamist (näide 15). Huvitavalt esines verbiga *tulema* ka lause, mis viitaks justkui aja kui koguneva ressursi kontseptualiseerimisele, kuid tegelikult tahetakse hoopis väljendada minutite liigset kulumist/kadumist (näide 16).

- (15) Sealt tulevad ka minutid.
- (16) Nn liigsed minutid **tulevad** juba sõltuvalt läätsede tootjast!

Minutitega esines ka ühendverb *tagasi tulema*, mida oli kasutatud viitamaks ajale kui ressursile nagu sekunditegi puhul (näide 17). Samas on selles näites kindlalt piiritletud, et minuteid ei saa tagasi teenida, kuid sekundite puhul oli näha nende tagasi teenimise võimalus. Ilmselt ei tulene erinevus aga ajaiühikute olemusest, vaid pigem lause kontekstist: spordivõistluste puhul on võimalik kaotatud aega tagasi saada, teenida lisaega jne.

- (17) ...kunagi ei **tule tagasi** veedetud minutid ega aastad, vaid hetkeks kerkivad kaunid mälestused.

Minutitega esines rohkem ka liikumisverbi *kulgema*, mida teiste ajaiühikute puhul peaaegu üldse näha polnud. Suunaverb *kulgema* oli ajasõnaga *minutid* kasutusel ainult kõneledes spordivõistlustest. Üldiselt viitab *kulgema* aja märkamatule liikumisele (Veismann 2022: 635), kuid spordivõistluste kontekstis, on näha vastupidist tendentsi, kus aja möödumisest ollakse vägagi teadlikud. Seda on näha erinevate määruste kasutamisest, mis annavad aja kulgemisele, mingisuguse taju (näide 18).

- (18) Pealinna naiskond rebis kiirelt 5:0 ette, kuid koduväljakul mänginud Tartul oli vastus olemas ja esimesed minutid **kulgesid** tasavägiselt.

Ajasõnaga *minutid* esines, sarnaselt ajasõnale *sekundid*, viisiverbi *venima*, mis oli kasutusel aja liikumise aeglaseks väljendamiseks. Aeglast liikumist näitab veel *roomama*. Minutitega esines ka paar kiirele liikumisele viitavat viisiverbi, mida ei esinenud teiste ajasõnadega: *lippama* ja *kiirustama* (näide 19).

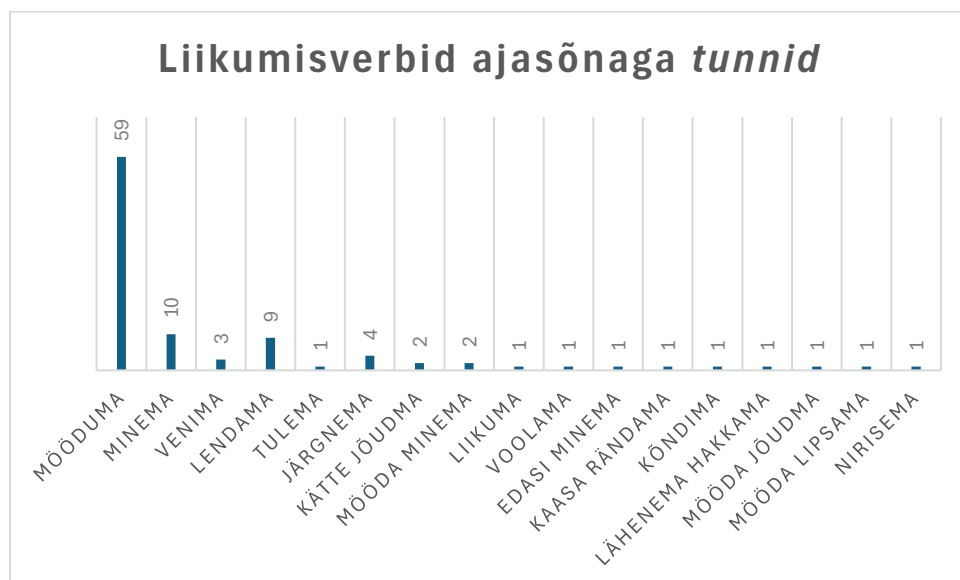
- (19) Kui lõpuks asfaldile jõudsimel tundus, et kuigi jooksuhoog oli kiire **kiirustasid** minutid veel kiiremini.

4.3. Tunnid

Ajasõnaga *tunnid* esines kokku 17 erinevat liikumisverbi (joonis 5). 100 lause peale oli kõige rohkem jällegi liikumisverbi *mööduma* (59). 13 korda esines liikumisverb *minema*, üks kord nendest ühendverbina *edasi minema* ja kaks korda ühendverbina *mööda minema*. *Lendama* esines 9 korda, *järgnema* 4 korda, *venima* 3 korda.

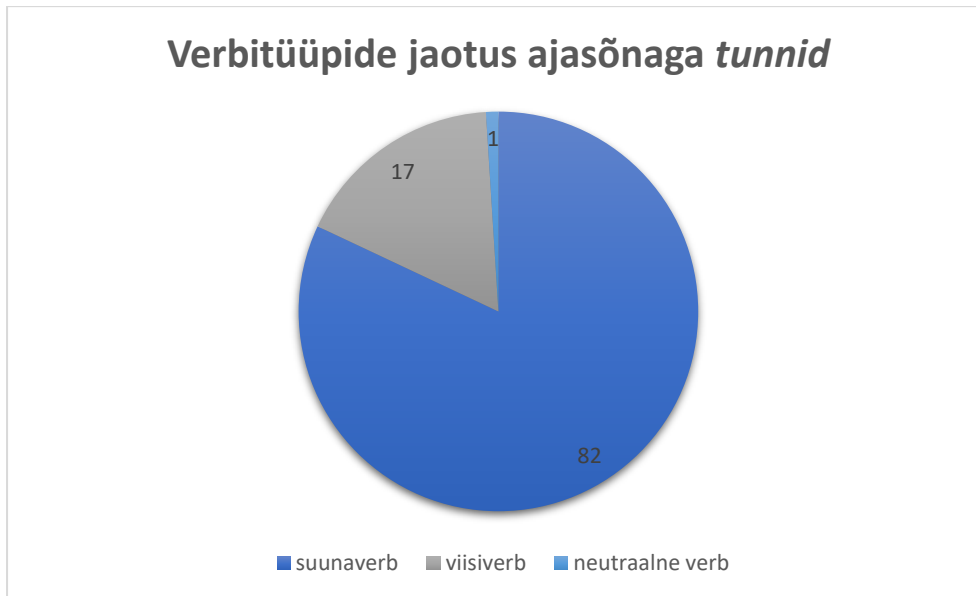
Verb *jõudma* esines ainult ühendverbides kokku 3 korda: *mööda jõudma* (1) ja *kätte jõudma* (2). Ülejäänud liikumisverbe esines ühe või kahe kaupa: *kaasa rändama* (1), *kõndima* (1), *liikuma* (1), *läheneda hakkama* (1), *mööda lipsama* (1), *nirisema* (1), *tulema* (2), *voolama* (1).

Ahelverbe esines ajasõnaga *tunnid* ainult üks kord (*läheneda hakkama*). Ühendverbe esines seitse tükki, kokku üheksal korral: *kätte jõudma* (2), *mööda lipsama*, *mööda minema* (2), *edasi minema*, *kaasa rändama*, *mööda jõudma*.

Joonis 5. Liikumisverbid ajasõnaga *tunnid* kogu materjali sagedusarvestuse järjestuses.

Liikumisverbi tüübid jaotusid 100 lause peale järgnevalt: suunaverbe esines 82 korda ja viisiverbe 17 korda, neutraalset verbi esines ühe korra (joonis 6). Liikumissuunast oli põhiline horisontaalne liikumissuund, selliseid verbe esines 93 korda. Horisontaalse/vertikaalse liikumissuunaga verbe esines seitse korda.

Joonis 6. Verbitüüpide esinemissagedus ajasõnaga *tunnid*.

Tundidega esines palju rohkem taju väljendamist koos liikumisverbiga *mööduma* võrreldes minutite ja sekunditega. Lausetes oli liikumisverbiga *mööduma* kasutatud rohkelt värvikaid määrusi ja võrdlusi (näide 20). Suunaverb *minema* oli kasutusel lihtsalt aja möödumise väljendamiseks, ei olnud näha mingisugust asukohale viitamist nagu näiteks sekundite puhul (näide 21). Samamoodi nagu suunaverbi *minema*, oli kasutatud ka ühendverbe *mööda minema* ja *edasi minema*. Ühendverbi *kätte jõudma* puhul on aga näha viidet sihtkohale, milleks on vaatleja asukoht (näide 22).

- (20) Viimased tunnid bussis **möödusid** kui Tivoli kummitusmajas, sest Cornwalli kitsad teed on tihti kui puuvõradest moodustunud tunnelid, seal pimedas sõita on üsna eriline.
- (21) Need vahepealsed tunnid **läksid** lastega tegelemiseks ja loen parajasti ka üht kummalist raamatut K-le ette – Michael Faber-i Naha all.
- (22) Ta magas kesk niiskuselompi, kuni **jõudsid kätte** need varajased koidueelsed tunnid [...]

Ajasõnaga *tunnid* esines ka rohkem viisiverbi *lendama*, mida ei olnud näha teiste ajasõnade puhul. Seda on kasutatud viitamaks nii aja meeldivale möödumisele (näide 23), aja liiga kiirele möödumisele, mis on eaproportsionaalne produktiivsusega (näide 24) kui ka aja soovimatult kiirele möödumisele (näide 25).

- (23) Intervjuuks ette nähtud tunnid **lendasid** imekiiresti ja „Genti sepa“ lavastusprotsessi jõudsime ainult põgusalt riivata.
- (24) Tunnid **lendasid**, kilomeetrid mitte eriti.
- (25) Jah, aga aega ju ei olnud selliste tõsiste juttude jaoks, nii kiiresti **lendasid** need napid tunnid koos temaga.

Veel esines tundidega liikumisverbi *järgnema*, mis viitab otseselt aegade järjestusele rivis (näide 26). See on erandlik selle poolest, et näitab kahele liikuvale ajale ehk KUJUNDILE (vt ka Valenzuela & Castillo 2022: 25). Silma jäi ka ühendverb *kaasa rändama*, mis ütleb otseselt, et aeg käib vaatlejaga kaasas (näide 27).

- (26) Tema hommik algab ehituskontoris, sellele **järgnevad** tunnid ehitusplatsil.
- (27) [...] terve päeva raamatuga voodis lorutades jne jne ei pruugi ma hetkegi teatrile mõelda, kuid ühel või teisel kujul **rändavad** ka need tunnid, tunded ja atmosfäärid minu „töösse“ **kaasa**.

Huvitav oli veel ühendverb *mööda jõudma*, mis justkui näitaks aja liikumist kõnelejast (vaatlejast) ettepoole, kuid seda oli kasutatud hoopiski tundide selja taha jäämisele viidates (näide 28). Lisaks esines ühendverb *mööda lipsama* (näide 29), mis viitab aja märkamatu liikumisele, seejuures näitab see ka aja kontrollimatut möödumist vaatleja suhtes (vt ka Valenzuela & Castillo 2022: 29).

- (28) **Mööda jõudnud** rasked tunnid
- (29) Kuidagi on tunnid **mööda lipsanud**.

Ajasõnaga *tunnid* esines üks ahelverb *lähenema hakkama*. Seda oli kasutatud, et viidata kindlale tundide arvule, mis hakkab täis saama (näide 30). Tundide arvu kontseptualiseeritakse sihtkohana, mille juurde tunnid liiguvad.

- (30) [...] ja tunnid **hakkavad** 350-le lähenema.

4.4. Tulemuste kokkuvõte ja arutelu

Kõikide ajasõnade lõikes oli sagedasem liikumisverb *mööduma*. Sellega väljendati enamasti lihtsalt aja möödumist, sõltumatult kõneleja sisemisest tajust aja liikumise kohta, kuid tundide puhul oli näha rohkem ja värvikamat sisemise taju väljendamist. Veel esines kõikide ajasõnade

sagedasemate liikumisverbide hulgas liikumisverb *minema*, mis oli samuti eelkõige kasutusel aja möödumise väljendamiseks. Sama oli näha ühendverbide puhul, milles esines verb *minema*. Sekunditega esines suunaverbi *minema* aga ka väljendamaks sekundite kaotsiminekut mingisse kindlasse asukohta. Seda oli kasutatud just spordivõistluste kontekstis.

Ajasõnaga *sekundid* esines sagedamini veel viisiverbi *jooksma*, sellega viidati sekundite mõõdetavale liikumisele. Ka ahelverb *jooksma hakkama* oli kasutusel sarnaselt, kuid näitas lisaks konkreetset alguspunkti, kust sekundid *jooksma* hakkasid. Ajasõnaga *minutid* esines võrreldes teiste ajasõnadega rohkem liikumisverbi *kulgema* ja ainult spordivõistluste kontekstis. Sellest tulenevalt esines eripära, et *kulgema* ei viidanud aja märkamatu liikumisele (vt Veismann 2022: 635). Tundidega esines teistest ajaühikutest rohkem liikumisverbi *lendama*, millega viidati tajule aja möödumisest.

Ühendverbi *tagasi tulema* puhul oli näha aja mõtestamist ressursina. Seejuures sõltus võimalus aega n-ö 'tagasi teenida' lause kontekstist – nimelt oli näha selle võimalikkust spordivõistluste puhul. Ajaühikuga tunnid esines lisaks kaks huvitavat ühendverbi: *kaasa rändama*, mis ütleb otseselt, et aeg käib vaatlejaga kaasas ja *mööda jõudma*, mis oli huvipakkuv, kuna seda oli kasutatud näitamaks aja jäämist kõneleja selja taha. Ühendverb *kätte jõudma*, mida esines kõikide ajasõnadega, näitab aja liikumist vaatleja poole.

Veel esines liikumisverb *järgnema*, mis näitab aegade järjestust rivis. Valenzuela ja Castillo (2022: 25) on välja toonud, et *follow* 'järgnema' viitab lisaks kahele liikuvale ajale (KUJUNDILE), mida oli näha ka siinsetes tulemustes. Analüüsitud lausetes esines ka liikumisverb *lipsama*, mis viitab aja märkamatu ja kontrollimatu möödumisele. Sama tõid välja Valenzuela ja Castillo (2022: 29) ingliskeelse liikumisverbi *slip* 'lipsama' puhul. Lisaks esines verbe, mis viitasid aja kiirele (*kiirustama*, *lippama*, *jooksma*) või aeglasele möödumisele (*venima*, *roomama*).

Kõikide ajasõnade puhul oli aja liikumise väljendamiseks kasutatud sagedamini suunaverbe, kuigi eesti keel on tüpoloogiliselt satelliidikeel (vt Pajusalu jt 2013). Suunaverbide sagedasemat kasutust toetab aga Feisti ja Duffy (2020) uurimus, kus nad tõdesid, et aja liikumise kujutamisel eelistatakse suunaverbe nii satelliidikeelte kui ka verbikeelte kõnelejate poolt. Sekundite puhul oli siiski viisiverbe kasutatud märgatavalt rohkem kui teiste ajaühikute puhul. Võibolla on see seotud Valenzuela ja Castillo (2022: 22, 27) leiuga, et viisiverbe kasutatakse eelkõige sisemise taju märkimiseks seoses aja möödumisega ja suunaverbe, et lihtsalt mingil kujul märkida aja möödumist. Kuna sekundid on aga niivõrd väikesed ajaühikud, ei ole tavaliselt vajalik nende möödumist eraldi märkida, pigem esitatakse neid niisiis seoses sisemise tajuga.

Püsimisverb *jääma* esines ainult ajasõnaga *sekundid* ja seda kasutati väljendamaks aja püsima jäämist mingisse asukohta. Ei ole aga midagi, mis viitaks, et seda verbi ei ole võimalik kasutada ka teiste uuritud ajasõnadega – tõenäoliselt ei esinenud seda (või muid asendi- ja püsimisverbe) teiste ajasõnadega lihtsalt siinses juhuvalimis. Neutraalset verbi *liikuma* esines kõikide ajasõnade puhul samuti väga vähe.

Kõikide ajasõnade puhul oli ka märgatav ülekaal verbidel, mis viitasid horisontaalsele liikumissuunale. Vertikaalset/horisontaalset liikumissuunda esines kõikide ajasõnade puhul palju vähem kui horisontaalset suunda, mis on kooskõlas sellega, et esines vähem viisiverbe. Ainult vertikaalsele liikumissuunale viitavat verbi esines kõigest üks kord üle kõikide ajasõnade. Selleks oli verb *langema*, mis esines koos ajasõnaga *sekundid*. See oli seda erandlikum, et esines võrdluse kontekstis, mis jätab küsimuse, et kas vertikaalsele liikumisele viitavat verbi oleks võimalik kasutada aja liikumisest kõneledes ka ilma võrdlust toomata. Seda, et aja liikumine toimub enamasti horisontaalsel teljel, toetab meie isiklik kogemus inimestena ruumis liikudes (Radden 2004: 228–229), kuid aja kontseptualiseerimise puhul oli näha ka teisi võimalusi nagu Hiina vertikaalne ajatelg (vt Yu 1998: 110). Usun, et täpsema pildi saamiseks aja liikumissuunast eesti keeles tuleks edaspidi lähemalt vaadata muid ajaühikuid nagu *päevad* ja *aastad*, mille puhul võib olla näha vertikaalselt või ringset liikumist (vt Valenzuela & Castillo 2022: 25; Radden 2004: 229).

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös uurisin, milliste liikumisverbidega väljendatakse eesti keeles piiritletud ajaühikute liikumist (*sekundid, minutid, tunnid*), et saada laiemad teadmised eesti keele LIIKUVA AJA metafooridest ja sellest, kuidas võib liikumisverbide kasutus erineda erinevate ajaühikute puhul. Töö eesmärgi täitmiseks viisin läbi korpusuurimuse, võttes iga uuritud ajasõna kohta juhuvalimi esimesest 100 sobivat lausest eesti keele ühendkorpusest (Koppel jt 2023). Laused märgendasin nelja tunnuse suhtes: verb, ühendverb/ahelverb ning semantilised tunnused verbitüüp ja liikumissuund.

Kõige sagedamini esinenud liikumisverb kõikide ajasõnade lõikes oli suunaverb *mööduma*, mida esines palju rohkem kui ühtegi teist liikumisverbi. See näitab, et eelkõige soovitakse väljendada lihtsalt mingil kujul aja edasi liikumist, kuid seejuures on oluline aja liikumine just vaatleja suhtes. Teist kõige sagedasemat liikumisverbi *minema* kasutati sarnaselt nagu liikumisverbi *mööduma*, viidates eelkõige lihtsalt aja möödumisele. Liikumist vaatleja suhtes väljendasid veel erinevad ühendverbid sõnaga *mööda* (*mööda jõudma, mööda minema*). Lisaks esines liikumisverbe, mis väljendasid aja märkamatu liikumist vaatleja suhtes (*mööda lipsama*), aja liikumist koos vaatlejaga (*kaasa rändama*) või aja liikumist vaatleja poole (*kätte jõudma, tulema*). Püsimisverb *jääma* näitas aja asetsemist mingis asukohas vaatleja asukoha suhtes. Verbide *tulema* ja *minema* puhul oli lisaks näha aja liikumist mingi muu asukoha suhtes (*sinna läksid päris head sekundid*). *Järgnema* näitas aga kahe aja liikumist üksteise suhtes vaatlejast sõltumata.

Ajasõnade lõikes esines ajasõnaga *sekundid* sagedamini viisiverbi *jooksma*, mis oli eelkõige kasutusel viitamaks aja mõõdetavale ja/või (ekraanil) nähtavale liikumisele (*võrguleheküljel jooksid sekundid*). Ajasõnaga *minutid* esines võrreldes teiste ajasõnadega rohkem suunaverbi *kulgema*, millega koos oli näha taju edastamist selle kohta, kuidas aeg kulgeb (*minutid kulgesid tasavägiselt*). Ajasõnaga *tunnid* esines teistest ajaühikutest rohkem viisiverbi *lendama*, mida oli samuti kasutatud, et väljendada vaatleja sisemist taju aja möödumise kohta (*nii kiiresti lendasid need napid tunnid*).

Aja liikumist kontseptualiseeriti eelkõige horisontaalsel teljel – horisontaalsele liikumissuunale viitavaid verbe esines märkimisväärsel sagedamini kui teistele liikumissuundadele viitavaid verbe. Aja liikumist eesti keeles horisontaalsel teljel on mainitud ka varasemas kirjanduses (vt Veismann 2001). Ainult vertikaalsele liikumissuunale viitavat verbi esines kõigest üks kord üle kõikide ajasõnade (*langema*). Lisaks esines see võrdlusena, näidates, et vertikaalne liikumissuund on pigem ebatavaline.

Viimaks, aja liikumist väljendati eelkõige suunaverbidega. Ootuspärane oleks eesti keeles näha viisiverbe, kuna tegemist on satelliidikeelega. See, et esines rohkem suunaverbe, aga kinnitab Feisti ja Duffy (2020) leidu, et nii verbikeeled kui ka satelliidikeeled eelistavad aja liikumise väljendamisel suunaverbe. See näitab, et esiplaanil on aja liikumise puhul TEE ning VIIS pole keskne. Sekundite puhul aga oli viisiverbe kasutatud märkimisväärselt rohkem kui teiste ajaühikute puhul, mis võib olla seotud suuna- ja viisiverbide funktsioonidega aja möödumise väljendamisel (vt Valenzuela & Castillo 2022: 22, 27). Sekundite, kui lühikeste ajaühikute puhul on esiplaanil sisemise taju märkimine ehk VIIS, kuidas sekundid liiguvad.

Edaspidi tasuks uurida liikumisverbide esinemist teistegi ajasõnadega (nagu *päev*, *aasta*, *sajand*), et saada veel parem ülevaade LIIKUVA AJA metafoorist.

Kirjandus

- Feist, Michele I. & Sarah E. Duffy. 2020. On the path of time: temporal motion in typological perspective. *Language and Cognition* 12. 444–467. <https://doi.org/10.1017/langcog.2020.7>.
- Kilgarriff, Adam, Vít Baisa, Jan Bušta, Miloš Jakubíček, Vojtěch Kovář, Jan Michelfeit, Pavel Rychlý, Vít Suchomel. 2014. The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography* 1. 7–36.
- Koppel, Kristina, Jelena Kallas, Madis Jürviste, Helen Kaljumäe. 2023. Eesti keele ühendkorpus 2023. Lexical Computing Ltd. / Eesti Keele Instituut.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind & its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Levin, Beth. 1993. *English Verb Classes and Alterations: A Preliminary Investigation*. Chicago ja London: University of Chicago Press.
- Moore, Kevin Ezra. 2014. *The Spatial Language of Time: Metaphor, Metonymy, and Frames of Reference*. (Human Cognitive Processing 42). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hcp.42>
- Núñez, Rafael E. & Eve Sweetser. 2006. With the Future Behind Them: Convergent Evidence From Aymara Language and Gesture in the Crosslinguistic Comparison of Spatial Construals of Time. *Cognitive Science* 30. 401–450. DOI: 10.1207/s15516709cog0000_62
- Pajusalu, Renate, Neeme Kahusk, Heili Orav, Ann Veismann, Kadri Vider, Haldur Õim. 2013. *Encoding of motion event in Estonian*. <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199661213.003.0003>
- Radden, Günter. 2004. The metaphor TIME AS SPACE across languages. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* 8. 226–239.
- Shinohara, Kazuko. 1999. Constraints on Motion Verbs in the TIME IS MOTION Metaphor. (Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society). 250–271. <https://doi.org/10.3765/bls.v25i1.1183>.
- Talmy, Leonard. 1985. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. In T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description: Vol. 3. Grammatical Categories and the Lexicon*, 36–149. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics, Volume II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA/London: The MIT Press.

- Taremaa, Piia. 2017. *Attention meets language: a corpus study on the expression of motion in Estonian*. (Dissertationes Linguisticae Universitas Tartuensis 29). Tartu: University of Tartu Press.
- Taremaa, Piia. 2021. Liikumisverbid horisontaalsel ja vertikaalsel teljel: ühe sorteerimiskatse tulemused. *Keel ja Kirjandus* 3. 227–243. <https://doi.org/10.54013/kk759a3>
- Tragel, Ilona & Jane Klavan. 2021. Kuhu suundub püsivus? Verbidega jääma ja jätma väljendatud sündmuste kujutamine katses. *Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 12(1). 369–395. <https://doi.org/10.12697/jeful.2021.12.1.10>
- Valenzuela, Javier & Rosa Illán Castillo. 2022. A corpus-based look at time metaphors. In Anna Piata, Adriana Gordejuela & Daniel Alcaraz Carrión (eds.), *Time Representations in the Perspective of Human Creativity*, 15–39. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Veismann, Ann. 2001. On the conceptualization of time in Estonian. In Ilona Tragel (ed.), *Papers in Estonian Cognitive Linguistics* (Publications of the Department of General Linguistics 2 University of Tartu), 22–47. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Veismann, Ann. 2022. Mõistemetafoorid sõnaga aeg eesti keeles. *Keel ja Kirjandus* 7. 617–642. <https://doi.org/10.54013/kk775a3>.
- Waliński, Jacek. 2020. Categorization of directional motion verbs. In Janusz Badio (ed.) *Categories and Units in Language and Linguistics*, 161–173. Lodz: Lodz University Press.
- Yu, Ning. 1998. *The Contemporary Theory of Metaphor: A perspective from Chinese*. (Human Cognitive Processing 1). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Moving Time metaphors with bounded time words. Abstract

The aim of this paper was to find out more about the MOVING TIME metaphor in Estonian. For that purpose the author looked at motion verbs, which are used with the bounded time words *seconds*, *minutes* and *hours*. Based on that, two questions were established:

- 1) which motion verbs occur with the bounded time words and what differences can be seen between the time words;
- 2) what can be said about the occurrence of path verbs and manner verbs with the bounded time words?

A corpus study was carried out using Estonian National Corpus 2023 (Koppel jt 2023). For each time word a random selection of 100 sentences were looked at, in which the time word was in the subject position and co-occurred with a motion verb. Together 300 sentences were analysed relying on Talmy's Motion Event Frame (1985, 2000), Lakoff and Johnson's „Metaphors We Live By“ (1980) as well as comparing results with earlier findings (Shinohara 1999, Feist & Duffy 2020, Valenzuela & Castillo 2022, Veismann 2022).

The most frequent direction of motion expressed with different motion verbs was horizontal, which shows that moving time is mostly conceptualised on a horizontal axis. In alignment with that path verbs were the most frequent, especially with the time units *minutes* and *hours*. Noticeably more manner verbs occurred with *seconds*, even though path verbs were still used a bit more overall. The most frequent motion verb across all time words was *mööduma* 'pass', which was used considerably more than any other motion verbs. In general, the findings show that path verbs are preferred in Moving Time metaphors, highlighting the Path, while Manner is not as central.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carolin Joonasson,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Liikuva aja metafoorid, kus liikujaks on piiritletud ajaühik“, mille juhendajad on Piia Taremaa ja Ann Veismann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

26.05.2025